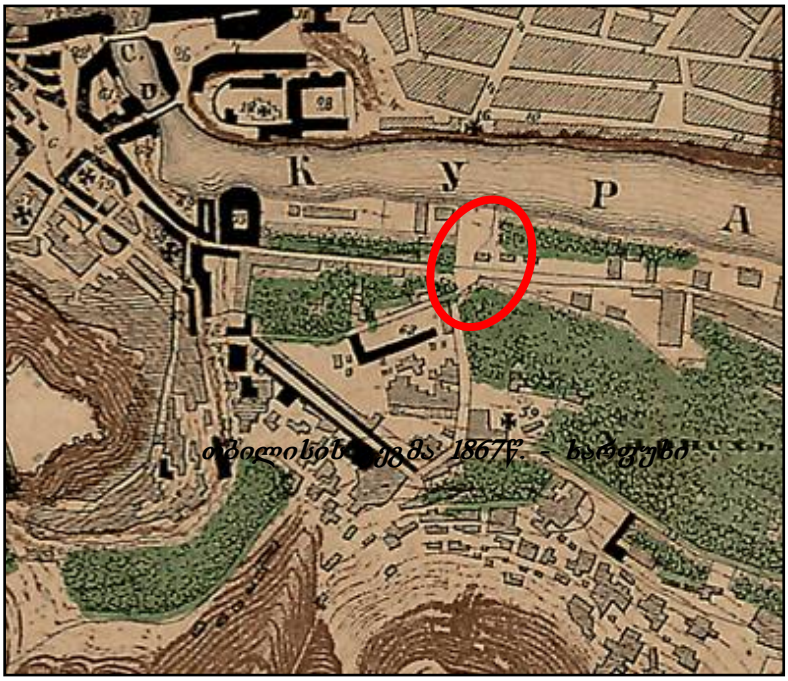
ისტორიულ-არქიტექტურული კვლევა
გრიშაშვილის ქ. №29

თბილისი
2014, აპრილი

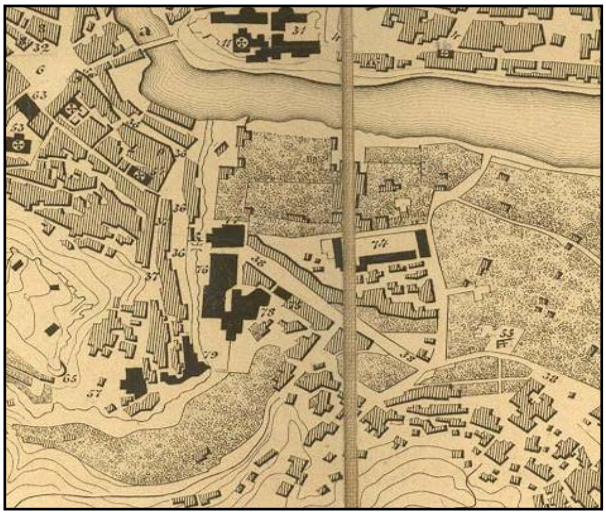
ხარფუხი შუასაუკუნეებრივი თბილისის მიმდებარე სოფელია, რომელიც XIX ს-დან უკვე ქალაქის ფარგლებში შემოდის და თბილისის ერთ-ერთი უბნის სახეს იძენს.

თბილისის გეგმა 1867წ. – ხარფუხი

ხარფუხი და აბანოთუბანი ქალაქ თბილისის უძველესი უბანებია. ქალაქი ამ მიდამოებში ჩაისახა, მეტეხის პლატოს მოპირდაპირე მხარეს, იქ სადაც წავკისის წყალი უერთდებოდა მდინარე მტკვრის მარჯვენა ნაპირს. შუა საუკუნეებში წავკისის ღრმა ხევის გასწვრივ შემოზღუდული იყო თბილისის (ნარიყალას) ქვედა გალავანი. გალავნით შემოზღუდულ თბილისის ამ ნაწილს, XVIII ს-ში „ციხე დაბალი“ ეწოდებოდა (იხ. ვახუშტი ბატონიშვილის გეგმა – 1735წ.), წავკისის ხევს კი – დაბახანა. აქ, ხევის მარჯვენა ნაპირზე განფენილი იყო გოგირდიანი აბანოების უბანი – საკუთრივ „ტფილისი“. ამ უბანს მთლიანად სეიდაბადსაც უწოდებდნენ, XVII ს-ში როსტომ მეფის დროს აქ გადმოსახლებული სპარსელების – სეიდების გამო. XIX ს-დან ეს მიდამოები ხარფუხად მოიხსენიება.

XIX ს-ის დასაწყისამდე „ქვედა გალავნის“ დამრეც ფერდობებზე ბანიანი სახლები იყო შეფენილი. შემდეგ როცა მოშალეს ნარიყალას ქვედა გალავანი (XIX ს-ის 30-იანი წწ.), ქალაქის მმართველობის მოთხოვნით უკვე აუცილებელი გახდა სახლების მშენებლობისთვის პროექტების შედგენა. XIX ს-ის თბილისის გეგმებზე ნათლად ჩანს, თუ როგორ ყალიბდებოდა უბნის ქუჩების და განაშენიანების სტრუქტურა.

აბანოების უბანსა და ორთაჭალას შორის, თაბორის მთის ძირში, XVIII -XIX სს-ების მიჯნაზე პატარა სოფელი ხარფუხი წარმოიშვა. ადრე სეიდაბადად წოდებულ უბანსაც XIX ს-ოდან ხარფუხი ეწოდა. XIX ს-ის დასაწყისში სოფელში დასახლდნენ ლეკების მიერ დარბეული სოფელ წალასყურიდან გადმოხიზნული გლეხები. 1811 წ. ხარფუხი თბილისის მაზრას მიაწერეს. 1819 წ. სამოქალაქო გუბერნატორმა ხოვენმა ოფიციალურად სთხოვა მთავარმართებელ გენერალ ერმოლოვს ხარფუხის თბილისთან შემოერთება. იგი ერმოლოვს ატყობინებდა, რომ ხარფუხში თავშესაფარს პოულობდნენ ბოროტმოქმედნი, სხვასახვა ჯურის უპასპორტო, საეჭვო ხალხი და საქონლით დატვირთული კონტრაბანდისტები. საზღვარგერეთიდან გადმოსულ კონტრაბანდისტებს თვით ხოვენი წასწყდომია. ერმილოვი დაეთანხმა ხოვენის წარდგენას და მისი 1819 წლის 15 მარტის ბრძანებით, ხარფუხი ოფიციალურად თბილისის ნაწილად იქცა ამ დროისათვის ხარფუხის მოსახლეობა სულ 33 კომლს (143 კაცს) შეადგენდა. მიუხედავად ოფიციალური აქტისა, რამდენიმე ათეული წელი ხარფუხი სოფლად რჩებოდა და მხოლოდ გასული საუკუნის 60-ან წლებში მკვიდრდება ცხოვრების ქალაქური წესი და სათანადო განაშენიანება.

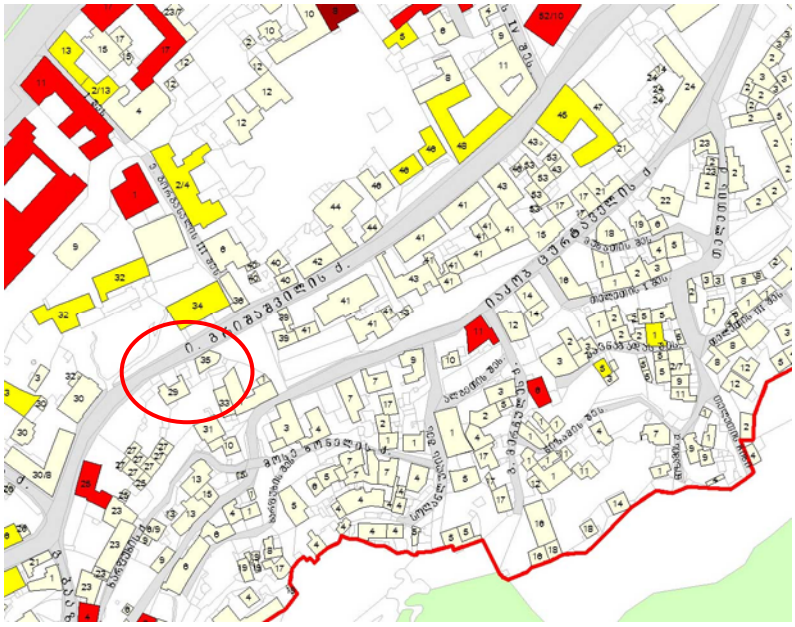

თბილისის გეგმა 1902წ. - ხარფუხი

თბილისის გეგმა 1924წ. ხარფუხი

უბნის ურბანული სახის ჩამოყალიბებაში გეოგრაფიულ ფაქტორს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. ქუჩათა ქსელის ფორმირებას აქ განაპირობებდა არსებული რელიეფი – თაბორის მთისა და სოლოლაკის ქედის დამრეცი ფერდობები და მათი გამყოფი ხეობა. განაშენიანების ფორმირებისთვის მნიშვნელოვანი იყო აგრეთვე ხვადასხვა მხარეს მიმართული გზები – აქ, წავკისის წყლის ხიდთან მდებარეობდა ქვედა გალავნის კარიბჭე და იწყებოდა ე.წ. განჯის გზა. აქვე იყო საბაჟო. უბნის სამხრეთ-დასავლეთ, ზედა ხრამიანმა ნაწილმა განაპირობა ქუჩათა უსწორმასწორო ქსელი, მტკვრისპირა დაბლობისკენ კი ქსელი მეტნაკლებად მოწესრიგებულია.

უბნის ფუნქციურ დატვირთვას ძირითადად განაპირობებდა გოგირდის აბანოთა სიმრავლე, ხელოსანთა რიგები და სავაჭრო ბაზარ-მოედნები. უბნის სოციალური სტრუქტურა და ფუნქციური დატვირთვა აქ პრაქტიკულად უცვლელია XIX ს-ის ბოლომდე და სოციალური დაკვეთა, გეოგრაფიულ ფაქტორთან ერთად, აქაც გარკვეულად განაპირობებდა ქუჩათა სტრუქტურას და ნაგებობათა გარეგან სახეს, რაც აისახებოდა ნაგებობათა ხასიათსა და ხარისხზე.

ამ დროისთვის ხარფუხი – ბანიანი სახლების ქაოტურ განაშენიანებას წარმოადგენს. მას შემდეგ, რაც ქალაქის მმართველობის მოთხოვნით უკვე აუცილებელი ხდება სახლების მშენებლობისთვის პროექტების შედგენა (XIX ს-ის 30-იანი წწ.), გარკვეულწილად იწყება უბნის ურბანული განაშენიანების მოწესრიგება, თუმცა უბანს ეს ტენდენცია მხოლოდ XIX ს-ის ბოლოსთვის დაეტყო.

ამ უბანში თათრების სასაფლაოს მცირე ნაგები კედელი თუ საკულტო დანიშნულების ქვა იდგა ხატითურთ. თბილისელების რწმენით, ამ ხატს სურდოს განკურნება შეეძლო და მასთან სურდოშეყრილი ბავშვები მიჰყავდათ. იოსებ გრიშაშვილი წერდა: „ხარფუხი (ანუ ხარბუხი) - ძველებურ სომხურ ენაზე სურდოს ნიშნავს. მართლაც ხარფუხის თავზე სოფელ შინდისის გზის დასაწყისში, კლდის ქიმზე, დღესაც მოჩანს პაწაწინა ნანგრევები, რომელსაც „სურდოს ხატს“ უწოდებენ. სურდოიანი პაციენტი ეხლაც ესტუმრება ხოლმე ამ ხატს. ამ ხატს მოუტანს ხოლმე საყმაწვილო ჭინჭილებს, მიამტვრევს ხატის წინაშე და ვითომ ამით სურდო იკურნება ხოლმე“.

გრიშაშვილის ქუჩის სიახლოვეს შემაღლებულ ადგილზე დგას აგურით ნაგები და მოლურჯო შორენკეცით დახურული გუმბათიანი წმ. ნიკოლოზის ბერძნული ეკლესია, რომელიც 1853 წელს არის აშენებული.

XX ს-ის II ნახ-ში მტკვრის სანაპიროების და მიმდებარე უბნების მსხვილმასშტაბიანი სტრუქტურული ცვლილებები ამ მონაკვეთსაც შეეხო. მოხდა წვრილი ურბანული სტრუქტურების ერთგვარი „გამოხშირვა“ და ფართო სივრცითი არეების შექმნა. ხარფუხის არქიტექტურული ხედი გაიხსნა და გაშლილი პლანით წარმოჩინდა. ამასთან, მიკროუბნის ქსოვილში რამდენიმე უხეში ჩარევა მოხდა. ბორცვზე შეფენილი ტერასული განაშენიანების ფონზე მკვეთრად გამოჩნდა ახლადაშენებული კორპუსების ვერტიკალები, რამაც კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა ამ განაშენიანების და რელიეფისთვის ამგვარი არქიტექტურული გადაწყვეტის შეუსაბამობაში. ხარფუხის დამაგვირგვინებელ თაბორის მთაზე უკანასკნელ

წლებში აშენდა ჯვარგუმბათიანი ტაძარი, რამაც ახალი არქიტექტურული აქცენტი გააჩინა ხარფუხის განაშენიანების თავზე.

გრიშაშვილის №29 მონიშნული ტერიტორია დღეს დაუმთავრებელ მშენებლობას წარმაოდგენს, რომლის ადგილზეც ადრე ხარფუხისთვის ტიპიური თბილისური საცხოვრებელი სახლი იდგა. ამ ადგილის შევსება ახალი მშენებლობით მნიშვნელოვანია ურბანული ქსოვილის მთლიანობის აღდგენის კუთხით.

ადგილის მნიშვნელოვანებას განსაზღვრავს როგორც ისტორიულ უბანში მდებარეობა, აგრეთვე ძალიან საინტერესო რელიეფი. მიწის ნაკვეთი გუჩათა კუთხეზე გამოდის, რაც მნიშვნელოვან ამოცანას უქმნის ამ კუთხის შემავსებელ არქიტექტურულ კომპოზიციას. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მიკროუბანში კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებად აღნუსხული შენობები იშვიათია, ხარფუხი მაინც წარმაოდგენს ძველი თბილისის ორგანულ ნაწილს და გრიშაშვილის ქუჩაზე

დაგეგმილი პროექტისათვის უთუოდ გასათვალისწინებელია შემდეგი რეკომენდაციები:

- *ახალი მოცულობა თავისი მასშტაბით უნდა მოექცეს არსებული განაშენიანების სტრუქტურაში და არ გამოკვეთოს მკვეთრი ვერტიკალის სახით;*
- *თაბორის ბორცვის რელიეფის გათვალისწინებით მოცულობას უნდა ჰქონდეს ტერასული-ბანიანი განაშენიანების სტრუქტურა;*
- *ფასადების მოსაპირკეთებელი მასალა სასურველია იყოს როგორც აგური, ასევე ნალესობა. შესაძლებელია მაღა;ლი ხარისხის ბეტონის გამოყენებაც;*
- *ხაზგასასმელია ორი ქუჩის კუთხეზე გამავალი ნაწილის არქიტექტურული გადაწყვეტა;*
- *სასურველია არქიტექტურაში თბილისისთვის დამახასიათებელი ღია სივრცითი ელემენტების - აივნების, ეზოს მხარეს შუშაბანდების ან გალერეების ჩართვა;*
- *მნიშვნელოვანია პროექტმა გაითვალისწინოს ხედები აბანოთუბნიდან და მეტეხის პლატოდან;*
- *მოცულობამ არ უნდა მიიღოს ერთიანი, დაუნაწევრებელი მთლიანობის სახე, არამედ, ბუნებრივად უნდა შეერწყას ხარფუხის ძველი განაშენიანების დანაწევრებულ - ტერასულ მორფოლოგიას;*
- *გასააზრებელია მოცულობისთვის ეზოს სივრცითი მოწყობის კომპოზიცია, რომლისთვისაც შესარჩევია ვარიანტი ძველთბილისური ეზოების ჩამონათვალიდან;*
- *არ არის რეკომენდირებული დიდი ზომის შემინული ზედაპირების გამოყენება.*

ხელოვნებათმცოდნე
ლალი ანდრონიკაშვილი